

РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА - REPUBLIKA E MAQEDONISE SE VERIUT
КОМИСИЈА ЗА СПРЕЧУВАЊЕ И ЗАШТИТА ОД ДИСКРИМИНАЦИЈА
KOMISIONI I PARANDALIMIT DHE I MBROJTJES NGA DISKRIMINIMI

Бр -Nr 01-110/1

23-01-2023

20

год.-viti

СКОПЈЕ - SHKUP

**Стратегија за превенција на структурната дискриминација и промоција
на принципот на еднаквост на Комисијата за спречување и заштита од
дискриминација**

Содржина

1. Вовед
2. Методологија за подготовка на Стратегијата
3. Анализа на состојбата
4. Временска рамка на Стратегијата
5. Буџет на Стратегијата
6. Целни групи
7. Партнерство и соработка
8. Приоритетни области
9. Мониторинг и евалуација

Кратенки

ЛГБТИ	Лезбијки, геј, бисексуалци, трансродови, интерсексуалци
КСЗД	Комисија за спречување и заштита од дискриминација
ЗСЗД	Закон за спречување и заштита од дискриминација
КПЛП	Конвенција за правата на лицата со попреченост
МИОА	Министерство за информатичко општество и администрација
ЦСР	Центар со социјална работа

1. Вовед

Една од клучните функции на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација (во понатамошниот текст: КСЗД) е промоција на принципот на еднаквост, превенција и заштита од дискриминација. Законот за спречување и заштита од дискриминација (во понатамошниот текст: ЗСЗД), во член 21, таксативно ги набројува надлежностите што меѓусебно се поврзани и единствено доколку се спроведуваат комплементарно, може да се исполни целта на ЗСЗД. За разлика од претходниот ЗСЗД (2010), актуелниот ЗСЗД (2020) наметнува обврска за сите институции да ги усогласат секторите во кои дејствуваат со принципот на еднаквост и недискриминација и наметнува сеопфатен и интегриран пристап, наместо единствена забрана за дискриминација. Еднаквоста и забраната на дискриминација можат да се гледаат како позитивната и негативната формулација на истиот принцип. Иако правните инструменти се формулираат на начин што го истакнуваат она што е забрането, односно дискриминацијата, сепак, оваа забрана служи за обезбедување на идеалот за еднаквоста, кој, всушност, е целта на оваа забрана.¹ Еднаквоста претставува гаранција дека секој поединец има еднаква можност да искористи најмногу што може од својот потенцијал. Никој не треба да има помали шанси за успех поради начинот, времето и местото на раѓање, верувањата што ги има или затоа што поседува друга карактеристика што го/ја прави различен од другите. Еднаквоста го препознава фактот дека одредени луѓе се припадници на групи кои историски биле третирани поинаку и понеповолно поради нивната раса, попреченост, пол, сексуална ориентација и родов идентитет или друга карактеристика. Оттука, Стратегијата го адресира влијанието на интерсекциската дискриминација и предизвиците што негативно влијаат на поединците во рамките на одделните маргинализирани заедници, на пример, Ромите, ЛГБТИ-луѓето, лицата со попреченост.

Должноста за спроведување на принципот на еднаквост, во смисла на ЗСЗД, наметнува општа обврска за државните органи при креирањето на политиките, вклучително и внатрешните политики на државните органи, донесувањето одлуки и обезбедувањето и давањето на услугите, да ја промовираат еднаквоста, да превенираат дискриминација и да поттикнат добри односи помеѓу сите членови во општеството. Дополнително, преку специфични мерки и дејства, институциите се должни да ги отстранат последиците што ги претрпела одредена група, да ги задоволат потребите на луѓето согласно нивните специфики што произлегуваат од личните карактеристики и да поттикнат нивно учество во општествениот живот.

Во Стратешкиот план 2021-2026, КСЗД се обврза да усвои Стратегија за спречување дискриминација. Целта на Стратегијата за превенција на структурната дискриминација и промоција на принципот на еднаквост на Комисијата за спречување и заштита од

¹ Попоска, Ж., Јовевски, Л. Антидискриминациско право, ОБСЕ, 2017. Достапно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/b/300741.pdf>.

дискриминација (во понатамошниот текст: Стратегијата) е да се усвои документ на ниво на институцијата со кој ќе се идентификуваат причините за одделни облици на структурна дискриминација; на кој начин структурната дискриминација може да се препознае и што може Комисијата за спречување и заштита од дискриминација да направи во насока на спречување на дискриминацијата, но и промоција на принципот на еднаквост во своето работење и функционирањето на другите институции.

Комисијата за спречување и заштита од дискриминација преку оваа стратегија се стреми дискриминацијата да не ја третира исклучиво како формално отсуство на еднаков третман, туку како суштествена и структурна нееднаквост. Меѓународната, регионалната и домашната правна рамка не нуди единствена дефиниција на поимот системска, структурна или институционалната дискриминација. Комитетот за економски, социјални и културни права ја означува како неприкосновена, распространета и постојана дискриминација што често е „вкоренета во општественото однесување и организација“.² Таа опфаќа „правни правила, политики, практики или доминантни културни ставови во јавниот или во приватниот сектор кои создаваат неповолна ситуација за некои групи и привилегии за други групи“. Токму поради ова, Комитетот за економски, социјални и културни права ја нагласува потребата за поттикнување на јавните и приватните актери да ги променат своите ставови и однесување; воспоставување програми за подигнување на свеста за системската дискриминација; и посветувајќи поголеми ресурси на традиционално запоставените групи со оглед на релативните неповолности што се акумулираат поради системска дискриминација. Според Советот на Европа, структурната дискриминација функционира/се одржува преку норми, рутина, начини на однесување што создава пречки во постигнување на суштествена еднаквост или еднакви можности.³

Европската комисија против расизам и нетолеранција ја дефинира структурната дискриминација како „правила, норми, рутина, ставови и однесување во институциите и другите општествени структури кои, свесно или несвесно, претставуваат пречка за групи или поединци во пристапот до истите права и можностите како другите и кои придонесуваат за понеповолни исходи за нив отколку за мнозинство од населението“.⁴ За ефикасен одговор на ова прашање, Европската комисија против расизам и нетолеранција укажува на важноста од редовен дијалог со групите изложени на дискриминација со цел да се идентификува структурната дискриминација, да се утврди како таа може да се реши и да се насочи позитивна акција кон жртвите кои доживуваат структурна дискриминација.

Телата за еднаквост кои истовремено имаат надлежност да постапуваат по случаи и да промовираат и превенираат дискриминација, најчесто им се наметнува обврска најголем дел од своите средства да ги искористат за донесување на навремени и квалитетни одлуки во колку што е можно поголем број случаи, бидејќи постои опасност

² UN Committee on Economic, Social, and Cultural Rights, General Comment No. 20, Non-discrimination in economic, social, and cultural rights, Identifying and Preventing Systemic Discrimination at the Local Level E/C.12/GC/20, 2009. Достапно на: <https://www.refworld.org/docid/4a60961f2.html>

³ Compass, Manual for Human Rights Education with Young People, Council of Europe, 2015.

⁴ ECRI General Policy Recommendations No. 2: Equality Bodies to Combat Racism and Intolerance at National Level, adopted on 7 December 2017.

дека нема да имаат доволно капацитет да спроведат соодветно функциите за превенција и промоција. Поради ова е важно да се обезбедат доволно ресурси за спроведување на двете функции.⁵ КСЗД уште на почетокот се соочува со финансиски предизвици да обезбеди доволно средства за персонал и други ресурси со цел функционирање со целосен капацитет, согласно надлежностите од ЗСЗД,⁶ што е земено предвид при креирањето на овој документ. Сепак, појдовна точка за Стратегијата е дека промоцијата и постигнувањето на еднаквоста, превенцијата и елиминирањето на дискриминацијата и нетолеранцијата, вклучувајќи ја и структурната дискриминација, се дел од мандатот и приоритетите на КСЗД и соодветно ќе бидат одразени во мерките и активностите.⁷

Стратегијата, врз основа на анализа на состојбите, досегашната работа на КСЗД и наодите од дискусиите со одделни ранливи групи, нуди конкретни активности, кои заедно со другите институции ќе ги направат видливи правните проблеми што произлегуваат од длабоко вкоренетата институционална предрасуда кон одредена група или поединец. Сето ова ни помогна во формулирањето на специфични мерки и активности што ги земаат предвид културните и групните разлики на одделните заедници наспроти универзалноста и неутралноста на постојната правна и институционална рамка.

2. Методологија за подготовка на Стратегијата

Стратегијата за превенција на структурната дискриминација и промоција на принципот на еднаквост на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација е подготвена во рамките на проектот „Борба против дискриминација преку поддршка на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација“, финансиран од Владата на Обединетото Кралство, преку Амбасадата на Велика Британија во Скопје.

Процесот на подготовка на Стратегијата беше инклузивен на начин што во сите фази на пишувањето се вклучени членовите на КСЗД и претставници на стручната служба на КСЗД.

При подготовката на Стратегијата, најпрвин се анализираше состојбата со дискриминацијата во државата преку податоците достапни од анализи и извештаи на домашни и меѓународни организации и институции, но и од искуството и експертизата на експертите, кои заедно со КСЗД работат на развивање на документот. Досегашната работа на КСЗД е важен извор на информации од кој се влечат заклучоци за состојбата со дискриминацијата во Северна Македонија. Преку увидот во 53 предмети по кои КСЗД постапуваше во периодот 2021-2022 се обезбеди појасна слика за формите на дискриминација, околностите во кои се случила дискриминацијата, сторителите на

⁵ European Commission for Racism and Intolerance. General Policy Recommendation No. 2. Equality bodies to combat racism and intolerance at national level, 2017. Пар. 47.

⁶ Комисија за спречување и заштита од дискриминација. Годишен извештај за 2021 година. Достапно на: <https://kszd.mk/wp-content/uploads/2022/03/Godisen-izvestaj-2021.pdf>.

⁷ Комисија за спречување и заштита од дискриминација. Стратешки план 2021-2026, 2021. Достапно на: <https://bit.ly/3MtAKxC>.

дискриминација и мерките преземени за спречување и заштита од дискриминација во конкретните случаи.

Покрај анализата на состојбата со дискриминацијата низ призмата на законските надлежности на КСЗД, се организираше работилница со членовите на КСЗД и стручната служба. На работилницата, членовите КСЗД, врз основа на своето професионално искуство, ги идентификуваа правните проблеми што придонесуваат за одржување на структурната дискриминација во општеството. Исто така, беа идентификувани и засегнатите институции што можат да придонесат за надминување на проблемот со дискриминација и на кој начин тие ќе го промовираат принципот на еднаквост во своето работење.

По одржувањето на работилницата, а врз основа на дискусијата со КСЗД, беа идентификувани ранливите групи кои најчесто се изложени на структурна дискриминација и преку комуникација со здруженија и неформални групи на овие заедници се одржаа дискусии со фокус-групи со здруженија што работат со ЛГБТИ-луѓето; здруженија што работат со Роми и здруженија што работат со лица со различни видови попреченост.

Наодите од дискусиите, во дополнување на анализата на состојбата и резултатите од работата на КСЗД, се преточени во Стратегијата, чиј текст е финализиран по одржување работилница со членовите и стручната служба на КСЗД.

3. Анализа на состојбата

Принципот на еднаквост е суштината на човековите права и придонесува за намалување на обесправеноста на одделни групи по различни основи во различни области. Имајќи ја предвид широкораспространетата дискриминација кон маргинализираните заедниците, историски одржуваните предрасуди кон одделни групи, на пример жените, ЛГБТИ-луѓето, луѓето со посебни потреби, етничките малцинства и други, во комбинација со високиот степен на сиромаштија и социјална нееднаквост, генерира дополнително насилство и дискриминација. Исто така, развојот на социјалните медиуми го поттикнува и го олеснува ширењето на омразата и нетрпеливоста кон овие групи.

Според Барометарот на еднакви можности од 2019 година, јавноста смета дека дискриминацијата е широкораспространета, додека дискриминацијата врз основа на политичка и етничка припадност се смета дека е најраспространета. Овој наод е тесно поврзан со перцепцијата на испитаниците/ките дека одлучувачки фактор што ги става кандидатите/ките со еднакви вештини и квалификации во нееднаква позиција при вработување е токму нивната политичка и етничка припадност.⁸

⁸ Кимов, Ѓ., Кимова, Ф. Барометар за еднакви можности, ОБСЕ, 2019. Достапно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/1/439706.pdf>.

Анализата на правната рамка што моментално е во сила ги потенцира областите во кои е потребна законодавна интервенција со цел да се постигне стандардот и да се обезбеди поефикасно препознавање и заштита од дискриминација. Неконзистентна и несоодветна терминологија е еден од клучните проблеми. Во анализата од 2015 година за хармонизација на националното законодавство се препознава широко користење на терминологија што не е во согласност со меѓународните стандарди за лицата со попреченост.⁹ Дискусијата со фокус-група со здруженијата што работат со лицата со попреченост покажа дека состојбата е непроменета. Терминологијата што се употребува во законите не е во согласност со духот на директивите на ЕУ, ниту со Конвенцијата за правата на лицата со попреченост. Отсуството на дефиниција на попреченост и препознавањето на статусот на попреченост како основа за пристап до услуги, го отежнува остварувањето на правата, особено во областа на здравствената заштита, социјалната заштита и вработувањето.¹⁰

Организациите што многу години се залагаа за ратификација на Конвенцијата за правата на лицата со попреченост потенцираат дека за справување со структурната дискриминација потребно е да се даде повеќедимензионален и системски пристап кон еднаквоста што го надминува индивидуалистичкиот пристап кон искуствата на дискриминација. Конвенцијата е директно применлива, но за нејзино операционализирање неопходно е донесување на закони и подзаконски акти што ќе го регулираат начинот на кој лицата со попреченост ќе можат да ги остварат своите права и правата и обврските за одделните субјекти согласно духот на КПЛП. Комитетот за правата на лицата со попреченост го проширува концептот на еднаквост и покрај формалната и суштествената еднаквост ја воведува и инклузивната еднаквост, објаснувајќи ја низ четирите димензии: а) димензија на фер редистрибуција, што ги адресира социоекономските нееднаквости; б) димензија на признавање, за борба против стигмата, стереотипите, предрасудите и насилството и да го препознае достоинството на луѓето и нивната интерсекционалност; в) партиципативна димензија, за да ја потенцира социјалната природа на луѓето, и д) димензија на приспособување, за да создаде простор за различностите врз основа на човечкото достоинство.¹¹ Постојната законска рамка, наместо да се справи со системските и структурните аспекти што им го ограничуваат животот на лицата со попреченост, го одржува моделот на медиализација на лицата со попреченост, фокусирајќи се на поединечни интервенции и третман и ги игнорира реалните социјални конструкции што придонесуваат кон искуството на попреченост. Здруженијата што работат со лицата со попреченост ја сметаат медиализацијата како штетен пристап што ја одржува негативната слика за лицата со попреченост како обезмоќени и на кои им треба сожалување, наместо издигнување на попреченоста како политичко и социјално прашање што ќе се решава преку инклузивни практики. Од друга страна, лицата со попреченост имаат право на квалитетна здравствена заштита, вклучувајќи и рехабилитација и превенција на

⁹ Котевска, Б. Анализа на хармонизираноста на домашното законодавство за еднаквоста и недискриминацијата, 2015.

¹⁰ Дискусија со фокус-група со организации што работат со лица со попреченост, спроведена на 31.08.2022 година.

¹¹ Committee on the rights of the people with disabilities. General Comment No. 6 Equality and non-discrimination, CRPD/C/GC/6, 2018. Достапно на: <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no6-equality-and-non-discrimination>.

здравствените состојби. Во таа насока, здруженијата за заштита на правата на лицата со попреченост ја потенцираат важноста од навремена дијагноза и третман на одредени состојби со цел превенирање состојба на попреченост или намалување на симптомите што ја отежнуваат попреченоста.¹² Потребата од почести здравствени прегледи, а со тоа и отсуство од работа, влијае на остварувањето на правата од работен однос, па дури и губење на работното место. Со воведување на обврската за промоција на еднаквоста и превенција од дискриминација во ЗСЗД, законодавецот експлицитно ја предвидува позитивната обврска на државата и нејзините органи што треба да имаат активна улога во спречувањето на дискриминацијата. Ова е особено значајно во борбата против системската и структурната дискриминација кон лицата со различен вид попреченост.¹³ Во таа насока, потребно е да се усогласат законите со ЗСЗД низ призмата на инклузивната еднаквост, а особено да се отстапи од медицинскиот модел кон лицата со попреченост што се наметнува со Законот за социјална заштита и да се преиспитаат одредбите за одземање на деловната способност и трендот на лишување од можноста да дејствуваат како единки.

Скромната правна практика на механизмите за заштита од дискриминација покажува дека, најчесто, здруженијата се иницијатори на постапките за заштита од дискриминација врз основа на попреченост. Во септември 2022 година, Основниот граѓански суд во Скопје по првпат донесе пресуда со која утврди дискриминација врз основа на попреченост во остварувањето на правото на глас и ги задолжи Владата на Република Северна Македонија и Државната изборна комисија да преземат дејства за приспособување на инфраструктурата и просторот до избирачките места и во дел од нив и да обезбедат пристапност на лицата со попреченост.¹⁴ Дискусијата со организации што работат со различни видови попреченост ја потврди потребата од поднесување на колективни тужби за обезбедување пристапност до институциите, бидејќи, како што потенцираат тие, од непристапноста произлегуваат и се одржуваат другите системски проблеми на лицата со попреченост.¹⁵

Според извештајот на КСЗД за 2021 година, јавниот сектор се јавува како најчест сторител на дискриминација, и тоа, како преку дејства на раководните лица, други овластени лица или вработени во институциите на јавниот сектор, така и преку акти или прописи што ја уредуваат областа, односно надлежноста на институциите.¹⁶ Од увидот во предметите и околностите во кои се случил актот на дискриминација произлегува дека политичкото уверување е причината за нееднаквиот третман, но подносителите на претставката најчесто бараат заштита од дискриминација врз основа на личен и општествен статус, со што, статистички гледано, се намалува видливоста на дискриминацијата врз основа на политичко уверување во органите на државната управа.

¹² Дискусија со фокус-група.

¹³ Кочоска, Е., Трпевска, М. Водич за соодветно приспособување, 2020. Достапно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/6/446743.pdf>.

¹⁴ Владата и ДИК сториле директна дискриминација врз лицата со попреченост при остварување на нивното право на глас. Повеќе на: <https://bit.ly/3DHcQgY>.

¹⁵ Дискусија со фокус-група со организации што работат на попреченост спроведена на 31 август 2022 година.

¹⁶ Комисија за спречување и заштита од дискриминација. Годишен извештај за 2021 година. Достапно на: <https://kszd.mk/wp-content/uploads/2022/03/Godisen-izvestaj-2021.pdf>.

Работните односи и пристапот до добра и услуги се најчестите областите во кои КСЗД утврдила дискриминација, а потоа следуваат областите јавно информирање, медиуми и социјални мрежи, правосудство, управа и избирачки права, образование и спорт.¹⁷ Деталната анализа на случаите покажа дека различни групи граѓани се соочуваат со дискриминацијата во пристапот до вработување и остварувањето на правата на работен однос. Имено, како жртви на дискриминација се јавуваат државни службеници поради нивното политичко уверување или претпоставена политичка припадност, но исто така и трансродови луѓе поради нивниот родов идентитет; жени поради полот и/или родот и луѓе со физичка попреченост. При адресирањето на дискриминацијата во работните односи потребно е да се имаат предвид спецификите на одделните групи и околностите во кои тие искусуваат дискриминација во областа на работните односи.

Работата на КСЗД и увидот во случаите во кои тие постапувале како тело покажува дека пристапот до добра и услуги е област во која маргинализираните заедници најчесто се соочуваат со дискриминација. Слични наоди покажа и дискусијата со фокус-групи, каде што се потенцираше дека физичката, технолошката и информациската непристапност на лицата со попреченост е системски проблем што го ограничува остварувањето на правата во која било друга област. Претставките до КСЗД, но и наодите од многубројните истражувања и дискусијата со фокус-група со ромските организации потврдуваат дискриминација кон Ромите во пристапот до угостителски објекти, транспорт, здравствени и социјални услуги и други услуги. Трансродовите луѓе се соочуваат со ограничен пристап до лекови и здравствени услуги, со што се загрозува нивното здравје.

Развојот на информациската и комуникациската технологија доведе до прелевање на дискриминацијата и вознемирувањето од реалниот простор во интернет-просторот што претставува предизвик за спречување на овие облици на дискриминација. Правната практика на КСЗД покажува дека социјалните мрежи се место каде што најчесто се поттикнува дискриминација и се создава заканувачка и непријателска средина кон ЛГБТИ-луѓето. Дејствувањето во индивидуални случаи од страна на КСЗД дава ограничени резултати со повлекување на дел од спорните содржини од социјалните мрежи. Сепак, интернет-просторот останува преплавен со дискриминирачки говор што бара поорганизирано дејствување, за што оваа стратегија нуди мерки и активности. Тука се наметнува потребата од вклучување на економските оператори кои обезбедуваат услуги на граѓаните, а при чиј пристап ранливите групи искусуваат дискриминација.

Образованието, исто така, се јавува како проблематична област во која се случуваат различни форми на дискриминација. Работата на КСЗД, но и анализи на учебници и наставни помагала покажуваат постоење на вознемирувачка содржина кон етничките заедници, кон жените и ЛГБТИ-луѓето, претставувајќи ги како помалку вредни и одржувајќи ги негативните стереотипи за нив, што доведува до дискриминација во сите области. КСЗД има надлежност да придонесува при изготвување и примена на програми и материјали од областа на формалното и неформалното образование и на тој начин може да придонесе кон спречување дискриминаторската и вознемирувачката содржина да биде дел од наставните програми.

¹⁷ Исто.

Здруженијата што работат со лицата со попреченост изразија загриженост за неконзистентната законска рамка во областа на образованието, според која личните асистенти не се предвидени во средното образование, а неодржливото функционирање на асистентите во основните училишта придонесуваат кон дискриминацијата врз децата со попреченост во текот на основното образование. Основните училишта во некои градови се места каде што се случува сегрегација врз ромските деца како една од потешките форми на дискриминација. Пред Основниот граѓански суд во Скопје се води постапка од јавен интерес за утврдување дискриминација со сегрегација. Сите овие појавни облици на дискриминација во образованието бараат спроведување на специфични мерки, земајќи ги предвид потребите на одделните заедници.

Суштествен елемент на структурната дискриминација не е намерата, туку ефектот што таа го има врз малцинските групи во подредена положба. Тоа е одраз на начинот на кој нашето општество е организирано, односно систем што ги става во несразмерно положа состојба одредени групи луѓе. Структурната дискриминација најчесто се манифестира преку институционална пристрасност, апарат што постојано застранува во полза на една група, а дискриминира друга група. Постојат случаи кога дискриминацијата очигледно не е резултат на ставот или уверувањето на поединците кон одредена група, туку е дел од институционалната структура. Така, на пример, трансродовите луѓе се соочуваат со проблем да си го остварат своето право на правно признавање на родот од страна на Управата за водење на матичните книги, преку постојано одбивање на нивните барања, додека поединци вработени во истата институција јавно зборуваат за потребата од заштита на правата на трансродовите луѓе.¹⁸ Оттука, вистински предизвик е да се направи видлива структурната дискриминација, бидејќи таа се јавува во форми што се нормализирани и претставуваат општоприфатено однесување.

Работата на КСЗД дава делумна слика за тоа во кои области и по кои основи граѓаните најчесто се соочуваат со дискриминација. Треба да се има предвид дека постојат групи кои сè уште не ја препознаваат дискриминацијата, особено системската дискриминација, која е нормализирана и прифатена како начин на функционирање на општеството или, пак, не знаат каде можат да пријават дискриминација. Податоците од истражување спроведено помеѓу Роми, сексуални работници/чки, луѓе кои употребуваат дроги, ЛГБТИ-луѓе и луѓето со попреченост во 2019 година говорат дека повеќе од половина не се запознаени дека постои посебен закон што штити од дискриминација. Оние, пак, испитаници што знаат дека постои посебен закон за спречување и заштита од дискриминација одговориле дека за тоа дознале од граѓански организации и од медиуми. Ниту еден испитаник што знае за постоењето на ЗСЗД не одговорил дека бил информиран од државен орган.¹⁹

Овие наоди се потврдуваат и преку случаите по кои постапува КСЗД од формирањето до првата половина на 2022 година. Имено, третина од претставките се поднесени од

¹⁸ Тркалезна маса за правно признавање на родот во Северна Македонија 17 ноември 2021 година. Достапно на: <https://www.coe.int/en/web/sogi/-/roundtable-on-legal-gender-recognition-in-north-macedonia-17-november-2021>.

¹⁹ Темелковска, Т., Бошкова, Н. Спречување и заштита од дискриминација низ искуствата на крајните корисници – ранливите групи на граѓани, 2019. Достапно на: <https://bit.ly/3x7Y93a>.

поединци, додека другите се поднесени преку граѓанска организација. Оние постапки што се поведени од поединци се против органи на државна управа, единици на локална самоуправа или јавни претпријатија и најчесто тоа се вработени кои трпат дискриминација или вознемирување на работното место поради политичко уверување или етничка припадност што покажува дека тие се поинформирани и имаат полесен пристап до правда. Преку анализата на случаите по кои постапува КСЗД се добива претстава дека Ромите, ЛГБТИ-лицата, лицата со попреченост и други маргинализирани заедници имаат ограничен пристап до заштитата од дискриминација наспроти многубројните правни проблеми со кои се соочуваат тие.

Многубројни истражувања спроведени во последната декада даваат јасна слика за состојбата со дискриминација во општеството, степенот на спроведување на ЗСЗД и влијанието на политиките и практиките на институциите врз одделни маргинализирани заедници. Ромската популација во Република Македонија сè уште е најранливото малцинство во земјата, заедница што се соочува со институционална дискриминација и социјални предрасуди.²⁰ Исклучувањето и дискриминацијата на Ромите е присутна во сите аспекти на животот, а овој процес почнува рано, со тоа што многу деца Роми се одделени во посебни паралелки, па дури и во посебни училишта, каде што наставната програма често е со послаб квалитет, а учениците обично постигнуваат пониски училишни резултати. Од разни причини, стапката на напуштање на училиштата е поголема кај Ромите во споредба со вкупното население, а поради ова, во комбинација со дискриминацијата на пазарот на трудот, мнозинството од Ромите не можат формално да се вработат. Како резултат на тоа, многу Роми живеат во супстандардни услови, често се борат со пренатрупаност и без пристап до санитарни услови, безбедна вода за пиење, електрична енергија, улично осветлување или јавен превоз.²¹ Домувањето; стигмата и дискриминацијата врз Ромите; образованието и можноста за вработување и заработка; пристап до храна; чиста вода и воздух и писменоста влијаат на должината и на квалитетот на нивниот животен век. Студијата спроведена во 2014 година покажа дека постои разлика во однос на здравствената состојба, пристапот до здравствената заштита и остварувањето на здравствените права помеѓу ромското население и населението од другите етнички заедници.²² Социјалните детерминанти на здравјето влијаат и на пошироката нееднаквост и насилство врз Ромите. Здравјето кај Ромите се карактеризира, пред сè, со повисока стапка на појава на хронични заболувања, како и пократок животен век за десет години од преостанатото население²³. Анализите, исто така, покажуваат дека во ромската заедница постојат подгрупи кои живеат во многу понеповолна состојба. Комитетот за елиминација на сите

²⁰ Асоцијацијата за демократски развој на Ромите „СОНЦЕ“ и Меѓународната група за малцински права. Ромите во Република Македонија: Предизвици и нееднаквости во домувањето, образованието и здравствената заштита, 2018. Достапно на: https://minorityrights.org/wp-content/uploads/2018/11/MRG_Brief_Mac_MAC_Nov18.pdf.

²¹ Бошкова, Н. Унапредување на процесот на закрепнување и навремена реакција на ромската заедница во кризни состојби преку партиципативно и проактивно дејствување, Здружение ЕСЕ, 2021.

²² Павловски, Б., Антиќ, Д., Фришчиќ, Ј., Гелевска, М., Мишев, С., Касапинов, Б. СИТЕ сме луѓе: секому здравствена заштита без разлика на етничката припадност: состојбите во однос на здравјето, здравствената заштита и правото на здравје помеѓу Ромите во Република Македонија. ФООМ. 2014. Достапно на: <https://bit.ly/3a9mV9K>.

²³ Здружение ЕСЕ, Здравјето на Ромите. Достапно на: <http://www.esem.org.mk/index.php/10-voved/88-zdravjeto-na-romite.html>.

форми на дискриминација врз жените во заклучните согледувања за Република Македонија од 2018 година го нотира проблемот со дискриминацијата и насилството врз жените, особено распространетост на договорени и рани бракови како форма на насилство врз жените и девојките и предлага соодветни препораки за справување со овој проблем.²⁴ Недостатокот на доволен број гинеколози во државата несразмерно влијае на Ромките, за што и Комитетот за елиминација на сите форми на дискриминација врз жената утврди дека Ромките систематски се соочуваат со стигма во нивниот пристап до гинеколошките услуги и дека жените од ромската заедница, по правило, се погодени несразмерно повеќе одошто другите жени на репродуктивна возраст кои имаат потреба од гинеколошки услуги.²⁵ Како резултат на систематската дискриминација врз Ромките и тековната незаинтересираност на институциите за немањето достапни, пристапни и финансиски прифатливи гинеколошки услуги, Ромките од Шуто Оризари се соочуваат со препреки во нивните обиди редовно да си го следат своето сексуално и репродуктивно здравје и да добиваат здравствени информации на јазик што го разбираат.²⁶ Дополнително, недостатокот на програми за третман на зависност на деца кои употребуваат дроги, несразмерно повеќе ги погодува децата Роми кои немаат пристап до соодветен третман скроен на нивните потреби.²⁷ Овие проблеми сè уште се актуелни и организациите што работат на ромски прашања активно се обидуваат да најдат решение.²⁸ Европскиот центар за правата на Ромите поведе и судска постапка за заштита од дискриминација врз ромските деца кои се зависни од дроги, а немаат достапен третман на зависност. Основниот граѓански суд Скопје донесе пресуда со која утврди индиректна дискриминација врз децата Роми и го задолжи Министерството за здравство да воспостави центар за третман на деца корисници на дроги.²⁹

Истражувањето за правните проблеми и потреби на луѓето кои инјектираат дроги и сексуалните работници покажа дека тие се соочуваат со десеткратно повеќе нетривијални правни проблеми во споредба со општото население во државата. Истовремено, ниската правна писменост, недовербата во институциите и системската дискриминација, меѓу другите фактори, ги спречуваат граѓаните од овие заедници да бараат заштита на своите права и остварување правда по институционален пат. Со ова се потврдува нивната висока ранливост, како и потребата за унапредување на пристапот до информации, правно советување и заштита.³⁰ Системската дискриминација со која се соочуваат луѓето кои инјектираат дроги кај нив креира негативни ставови за

²⁴ Комитет за елиминација на дискриминацијата врз жените. Заклучни согледувања за шестиот периодичен извештај за поранешната југословенска Република Македонија, CEDAW/C/MKD/CO/6, 2018.

²⁵ Комитет за елиминација на дискриминацијата врз жените. Ставови усвоени од Комитетот согласно член 7 (3) од Факултативниот протокол, во однос на жалбата бр. 143/2019 CEDAW/C/77/D/143/2019, пар. 7.4.

²⁶ Исто, пар. 5.8.

²⁷ Деков, В., Игњатова, Л. Водич за третман на деца кои употребуваат дроги. Достапно на: <https://hops.org.mk/vodich-za-tretman-i-za-grizha-na-detsata-koi-upotrebuvaat-drogi/>. Европски центар за права на Ромите. Достапно на: http://www.errc.org/uploads/upload_en/file/5319_file1_zdravstvenite-vlasti-vo-severna-makedonija-dobija-naredba-da-obezbedat-tretman-za-deca.pdf.

²⁸ Дискусија со фокус-група со организации што работат на ромски прашања спроведена на 30 август 2022 година.

²⁹ Европскиот центар за првата на Ромите. Здравствените власти во Северна Македонија добија наредба да обезбедат третман за деца корисници на дроги. Повеќе на: <https://bit.ly/3xFRA7v>.

³⁰ Цековски, И., Димитриевски, В. Правни потреби и пристап до правда за луѓето кои инјектираат дроги и сексуалните работници, 2017, стр. 11. Достапно на: <https://bit.ly/3LTbMax>.

македонскиот правосуден систем, па над половина од овие граѓани воопшто не веруваат дека институциите се ефикасни во заштита на нивните права и дека законите се спроведуваат праведно, а речиси 85 % од нив се убедени дека правниот систем функционира подобро за побогатите отколку за посиромашните граѓани.

Влијанието на системската дискриминација најдобро се гледа преку последиците што политиките, програмите или услугите ги имаа за одделните групи. Отсуството на јасна законска рамка за правно признавање на родот ги става трансродовите луѓе во ситуација на неусогласени документи. Како резултат на неусогласените документи луѓето стануваат жртви на системска нееднаквост во секојдневните ситуации на остварување на основните права или пристап до основните услуги. Ова не е случај за другите граѓани чиј родов идентитет е во согласност со полот назначен при раѓање. КСЗД е една од ретките институции што преку својата практика ја препознава дискриминацијата врз основа на родов идентитет и затоа е важна видливоста на овие постапки, како и одлуката и образложението со кое се утврдува дискриминација.³¹

Дискриминацијата врз основа на сексуалната ориентација според јавноста е на дното на ранг-листата. Показател за дистанцираноста на општата популација од оваа категорија граѓани/ки е и фактот што оваа група е најмалку прифатена за соседи/тки или пријатели/тки.³² Од друга страна, колективните искуства на ЛГБТИ-луѓето покажуваат високо ниво на дискриминација, вознемирување и насилство поради нивната сексуална ориентација, родов идентитет или родово изразување. Ова се потврдува и со последното истражување од 2021 година помеѓу 217 испитаници од Северна Македонија, кои укажуваат дека половина од нив биле дискриминирани во рамките на образовниот процес од страна на соученици, наставниот кадар или администрацијата; 20% во пристапот до вработување (интервјуа, тестирање), а високи 80% од нив никаде не ја пријавиле дискриминацијата. Малкумина од нив што се охрабриле да пријават се соочиле со дополнителна виктимизација заради нивната сексуална ориентација, родов идентитет или родово изразување или пак, институциите постапиле ненавремени и неефикасно, што дополнително придонесува кон зголемување на недовербата во институциите.³³ Дискусијата со фокус-групи со организации кои работат на ЛГБТИ-прашања покажа дека, иако Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство ги штити ЛГБТИ-луѓето од семејно насилство, во практиката тие не можат да добијат навремена и ефикасна заштита поради предрасуди кај претставниците на институциите, примарно центрите за социјална работа и полицијата, надлежни за заштита на жртвите на семејно насилство.³⁴

Системската дискриминација кон граѓаните од маргинализираните заедници наложува потреба за сензибилизирање на вработените во јавните установи за работа со овие групи, што особено се однесува на Полицијата, на обвинителствата, на судовите, на

³¹ Комисија за спречување и заштита од дискриминација. Мислење бр. 0801-282/7 од 14.12.2021 година.

³² Кимов, Ѓ., Кимова, Ф. Барометар за еднакви можности, ОБСЕ, 2019. Достапно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/1/439706.pdf>.

³³ Гинова, Б. Извештај од истражувањето: Потребите и проблеми на ЛГБТИК луѓето во Република Северна Македонија, 2021.

³⁴ Дискусија со фокус-група со организации што работат на ЛГБТИ-прашања одржана на 23 август 2022 година.

образовните установи, како и на здравствените установи и установите за социјална заштита. Ова би можело да се оствари со привремени мерки како обуки, теренски и студиски посети, но и преку системски измени во процесот на стручна подготовка на вработените во конкретните институции. Сензибилизирањето на јавните службеници веројатно ќе придонесе и кон отстранување на институционалните практики што без законска основа ги ограничуваат правата на ранливите категории граѓани.

Промоцијата и постигнувањето на еднаквоста, спречувањето и елиминирањето на дискриминацијата, вклучувајќи ја и структурната дискриминација, не може да се постигне без воспоставување на добри односи со различните групи во општеството. Редовен и суштествен дијалог со групите најчесто изложени на дискриминација и граѓанските организации што директно работат со овие групи ќе им обезбеди знаење и увид во степенот на дискриминација што ја искусуваат тие и на тој начин полесно ќе ги идентификуваат приоритетните прашања што треба да се решаваат со цел да се подобри состојбата.

4. Временска рамка на Стратегијата

Оваа стратегија ќе се спроведува во периодот од 2023 до 2026 година. Динамиката на спроведување на приоритетните области дадени во точка 8 од оваа стратегија ќе биде определена на годишно ниво од страна на КСЗД, во согласност со нивната стратешка програма за работа, годишните програми, буџетот на Комисијата и донаторската поддршка.

5. Буџет за спроведување на Стратегијата

Стратегија ќе се спроведува со средства од буџетот на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација и средства добиени со донаторска поддршка.

6. Целни групи

Институции
Граѓански организации
Маргинализирани заедници
Медиуми
Општа јавност

7. Партнерство и соработка

Министерство за внатрешни работи
Министерство за труд и социјална политика
Министерство за здравство
Министерство за образование
Министерство за локална самоуправа

Министерство за информатичко општество и администрација
Народен правобранител
Академија за судии и јавни обвинители
Агенција за аудио и аудиовизуелни услуги
Агенција за заштита на личните податоци
Синдикати
Комори
Агенција за вработување
Фонд за здравствено и социјално осигурување
Завод за социјална заштита
Центри за социјална заштита
Управа за јавни приходи
Основни судови
Државна изборна комисија
Биро за развој на образование
Инспекторати
Здруженија на работодавачи
Граѓански организации
Донаторска и меѓународна заедница
Меѓународни тела за заштита на човековите права

8. Приоритетни области

Согласно анализата на контекстот и идентификуваните предизвици во следењето на состојбата со превенцијата од дискриминација и промоцијата на принципот на еднаквост во продолжение се истакнати неколку приоритетни области на кои КСЗД ќе се посвети во следните три години со цел да го подигне нивото на информираноста на граѓаните и институциите за еднаквоста и структурната дискриминација. Наодите од анализата на контекстот несомнено покажуваат дека е потребно засилено да се работи на промоцијата на еднаквоста и елиминирањето на структурната дискриминација врз маргинализираните заедници, бидејќи тие се најчесто непропорционално позасегнати од дискриминација, а имаат помала можност да ја препознаат и да преземат дејства за заштита. Токму затоа, КСЗД ја идентификува потребата од подобрување на транспарентноста и приближувањето на својата работа до сите, особено до ранливите групи граѓани. Преку поттикнување на маргинализираните заедници да го користат овој механизам, ќе се зголеми видливоста на структурната дискриминација и начините на кои може да се надмине. Сите засегнати страни консултирани во процесот на подготовка на Стратегијата ги потенцираа длабоко вкоренетите предрасуди кон Ромите, лицата со попреченост и ЛГБТИ-луѓето, кои историски се пречка за постигнување на еднаквоста на овие заедници. Образованието игра клучна улога во обезбедување на одржлива бариера на сите видови нееднаквости, вклучително и родовата еднаквост. Во актуелниот контекст, начинот на кој се претставени жените, но и другите групи во образованието, а особено за интерсекциски женски идентитети, како жени со попреченост, Ромки, лезбијки, бисексуалки, трансродови лица, жени од етнички малцинства, укажува на потребата од приоритетно дејствување во оваа област. Дополнително, неусогласените политики во образованието со ЗСЗД резултираат со сегрегација на ромските деца или ограничување на пристапот до образование на децата

со попреченост. Имајќи предвид дека ова е прва стратегија што директно ја адресира структурната дискриминација, активностите се поставени така што ги отсликуваат актуелните состојби, ги имаат предвид капацитетите на институциите, како и ставовите на општата јавност. Па, затоа, потенцијалните активности се реални и остварливи и истовремено се определени на начин што даваат можност да се приспособат на тековните процеси насочени кон промоција на еднаквоста и спречување на структурната дискриминација и соодветно да даде одговор на дадениот правно-политички контекст.

Исто така, контекстот во кој се подготвува и се усвојува оваа стратегија е одбележан со почнувањето на преговорите на Република Северна Македонија со Европската унија, во услови на повеќегодишен спор со Република Бугарија поврзан со историските прашања на двете држави. КЗСД преку својата вклученост во интегративниот процес кон Европската унија, пред сè преку актуелниот скрининг процес и учеството на билатералните средби за Поглавјето 23: Човекови права, правосудство и антикорупција, како и преку учеството во тематската подгрупа во спорот со Република Бугарија, ќе се заложува за унапредување на политиките значајни за промовирање на еднаквоста и заштитата од дискриминација и унапредување на улогата на маргинализираните групи опфатени со оваа стратегија.

Приоритетна област 1: Промоција на еднаквоста во општеството

Општа цел 1: Унапредување на јавната свест за принципот на еднаквост

Специфична цел 1.1: Идентификувани политики за вклучување на принципот на еднаквост

Потенцијални активности:

- Промовирање на принципот на еднаквост и заштита од дискриминација во вклученоста на КЗСД во интегративниот процес на ЕУ преку учеството на билатералните состаноци со ЕУ за Поглавје 23 и преку подгрупата за разрешување на спорот со Република Бугарија.
- Иницирање постапка за ратификација на Факултативниот протокол кон Европската социјална повелба.
- Иницирање постапка за ратификација на третиот факултативен протокол кон Конвенцијата за правата на детето.
- Иницирање постапка за ратификација на Конвенцијата 190 на Меѓународната организација на трудот за спречување на насилството и вознемирување на работното место.
- Анализа на политиките за степенот на вклученост на инклузивната еднаквост.
- Промовирање на предлозите за усогласување на предлог-закон за родова еднаквост со меѓународните и регионалните инструменти за човекови права.
- Промовирање на предлозите за усогласување на новиот Закон за работни односи со меѓународните и регионалните инструменти за човекови права.
- Промовирање на предлозите за усогласување на Законот за матичната евиденција со меѓународните и регионалните инструменти за човекови права.
- Промовирање на предлозите за усогласување на новиот Закон за вознемирување на работно место со меѓународните и регионалните инструменти за човекови права.
- Промовирање на предлозите за усогласување на Законот за средно образование со меѓународните и регионалните стандарди.

Специфична цел 1.2: Достапност на обуки за специфични дејности и за јавната администрација

Потенцијални активности:

- Склучување меморандум за соработка со Министерството за информатичко општество и администрација (МИОА).
- Воведување обука за недискриминација како дел од генеричките обуки за административните службеници спроведени преку МИОА.
- Подготвен курикулум за генеричка обука за недискриминација за административните службеници.
- Специјализирани струкови обуки преку комори и синдикати наменети за новинари и вработени во услужни дејности.
- Специјализирани обуки за лекари, стручни работници во центрите за социјална работа, полициски службеници, судии и јавни обвинители (Лекарска комора,

Завод за социјални дејности, Центар за обука при МВР, Академија за судии и јавни обвинители).

Специфична цел 1.3: Брзо спречување на вознемирувачкиот говорот на интернет

Потенцијални активности:

- Донесен Протокол за социјални медиуми – поука на пријавувачи за брзо отстранување на вознемирувачкиот говор.
- Изработен т.н. тест за штетност во соработка со новинарските здруженија и синдикат како алатка за проверка на ширење на вознемирувачки говор на онлајн-медиумите.

Приоритетна област 2: Зголемување на видливоста на структурната дискриминација кон маргинализираните заедници

Општа цел 2: Зголемена свесност за структурната дискриминација во општеството

Специфична цел 2.1: Зголемена информираност на маргинализираните заедници за дискриминација

Потенцијални активности:

- Вклучување на маргинализираните заедници во работата преку консултативни средби за прашања од надлежност на КСЗД.
- Организирање на тематски дискусии со засегнати страни, вклучувајќи ги и маргинализираните заедници за прашања што се предмет на работата на КСЗД.
- Теренски активности со посета на организации што работат со маргинализирани заедници и средби со претставници на маргинализираните заедници.
- Активности за информирање, промоција на работата на КСЗД и едукација на населението за еднаквоста на локално ниво.
- Средби со граѓани во рурални средини.
- Дизајнирање на интернет-страницата на КСЗД со цел полесно запознавање на јавноста со нејзината работа.
- Развивање на дополнителни алатки за пријавување дискриминација (онлајн-формулар, аудиоинформации, други алатки за полесен пристап до лица со попреченост).

Специфична цел 2.2: Зголемен пристап до информации за структурната дискриминација

Потенцијални активности:

- Застапеност на структурната дискриминација во квартални извештаи.
- Тематски извештаи.

- Донесување на општи препораки за случаи на структурна дискриминација.
- Интегрирање информации од следењето на споредувањето на пресудите и одлуките на домашни и меѓународни механизми за заштита на човековите права.
- Подготовка на извештаи до меѓународни и регионални тела за заштита од дискриминација.
- Искористување и интегрирање на податоците добиени преку системите за прибирање податоци од мерките во специфичната цел 3.1.

Специфична цел 2.3: Подобрено препознавање на структурната дискриминација од страна на институциите

Потенцијални активности:

- Тематски работилници со засегнатите институции по утврдена дискриминација во одредени области.
- Тематски работилници за координирано споредување на пресудите и одлуките на домашните и меѓународните механизми за заштита на човековите права.
- Координативни работилници со центрите за социјална работа и основните судови со цел ограничување на практиката на деловната способност на лицата со попреченост.
- Координативни средби со Агенцијата за вработување, Фондот за здравствено и социјално осигурување, Управата за јавни приходи и стопанските комори со цел подобрување на практиките при вработување лицата со попреченост.
- Координативни средби со Државната изборна комисија при организирањето на изборните циклуси за време на имплементацијата на оваа стратегија од аспект на овозможување на правото на избор за лицата со попреченост.
- Координативни средби со инспекторатите со цел размена на информации и идентификување на потенцијална системска дискриминација.

Приоритетна област 3: Зголемување на транспарентност на КСЗД

Општа цел 3: Зголемување на видливоста на КСЗД во превенцијата на дискриминација

Специфична цел 3.1: Подобрен системот за собирање податоци

Потенцијални активности:

- Воспоставување (унапредување) систем за собирање податоци во КСЗД за добивање на вкрстени податоци (утврдување трендови, системска дискриминација).
- Воспоставен систем за анализа на податоци прибрани од учесниците на обуките во рамките на стратегијата.
- Подобрен степен на прибирање, обработување и користење на податоците од прашалниците до институциите.

- Подобрен систем на прибирање податоци со институциите со кои се спроведуваат активности во рамките на оваа стратегија (МИОА, ЦСР, судови, инспекторати, ЕЛС итн.).

Специфична цел 3.2: Унапредена работата на КСЗД во обработката и објавувањето на податоците

Потенцијални активности:

- Воспоставување соработка со националните телевизиски канали за утврдување на редовни тематски емисии што ќе ја опфатат структурната дискриминација, областите и целните групи утврдени со оваа стратегија.
- Годишниот комуникациски план утврдува фреквенција и број на комуникациски алатки што ја опфаќаат темата структурна дискриминација (објави на „Фејсбук“, тематски видеообраќања на „Фејсбук“ и „Јутјуб“, соопштенија, брифинзи, извештаи).

Специфична цел 3.3: Зголемена координација со другите механизми за заштита од дискриминација

Потенцијални активности:

- Утврден календар за координација и размена на информации со Народниот правобранител.
- Утврден календар за координација и размена на информации со Правниот застапник за еднакви можности.
- Утврден календар за координација и размена на информации со Националното координативно тело за недискриминација.

Приоритетна област 4: Образование без дискриминација

Општа цел 4: Намалување на дискриминацијата во образованието

Специфична цел 4.1: Подобрени наставни програми и материјали од областа на формалното и неформалното образование

Потенцијални активности:

- Следење на спроведување препораки за отстранување на дискриминаторните содржини во наставните програми.
- Подготвен едукативен материјал (постер) за еднаквост и булинг што преку соработка со Министерството за образование и единиците на локалната самоуправа ќе биде поставен на видливи места во секое училиште (училница) во државата.
- Изработка на т.н. тест на штетност во соработка со Бирото за развој на образование како алатка за проверка на ширење на вознемирувачки говор во нацрт-содржината на новите наставни содржини и учебници.
- Придонес во подготовка на програми за образование на возрасни.

Специфична цел 4.2: Подобрен пристап до образование за маргинализирани заедници

Потенцијални активности:

- Следење и анализа на соодветното применување и функционирање на асистентите во образовниот процес.
- Застапување за воведување асистенти во средното образование.
- Следење на спроведување препораки, мислења и пресуди за сегрегација, координација со институции, прибирање податоци и теренска посета.

Специфична цел 4.3: Подобрен пристапот до механизми за заштита од дискриминација во образованието

Потенцијални активности:

- Обуки за педагозите и психолозите, родителите и учениците како механизам за заштита од булинг во училиштата.
- Платформа за пријавување дискриминација и вознемирување во образовните установи.
- Едукативни онлајн-модули за дискриминација достапни на интернет-страницата на КЗСД.
- Обука за студентските правобранители како механизам за заштита од дискриминација на универзитетите.

9. Мониторинг и евалуација

Следењето на спроведувањето на оваа стратегија ќе се спроведува, пред сè, преку дел од активностите предвидени како дел од приоритетните области и соодветните активности во тие области. Следењето на спроведувањето во најголема мера ќе се врши преку прибирањето на податоците за кварталните извештаи и годишниот извештај на КЗСД, во рамките на кои ќе се вклучуваат информации што се однесуваат на имплементацијата на оваа стратегија, како и резултатите и препораките од спроведувањето на Стратегијата. Дополнително, податоците за степенот и начинот на спроведување на стратегијата ќе се прибираат и преку активностите опфатени со специфичната цел 3.1: подобрен систем на прибирање податоци. Во таа смисла, како податоците за начинот и степенот на спроведување на Стратегијата ќе се користат следниве алатки:

- Користење на унапредениот систем за собирање податоци во КЗСД за добивање на вкрстени податоци (утврдување трендови, системска дискриминација).
- Анализа на податоците прибрани од учесниците на обуките во рамките на стратегијата.
- Прибавување, обработка и користење на податоците од постојните прашалници на КЗСД до институциите.
- Обработка на прибирани податоци од институциите со кои се соработува при спроведувањето на активностите во рамките на оваа стратегија (МИОА, ЦСР, судови, инспекторати, единици на локална самоуправа и други).

Со цел системската дискриминација на маргинализираните групи опфатени со оваа стратегија да биде во континуиран фокус во периодот од 2023 до 2026 година, КЗСД во рамките на својот годишен план за работа ќе определи на кои специфични цели и кои потенцијални активности од оваа стратегија ќе се фокусира во дадената година. Усвоените годишни планови на КЗСД за 2023, 2024 и 2025 година ќе се користат како појдовна точка за процена на постигнувањата и резултатите од спроведувањето на Стратегијата.

Исто така, КЗСД ќе определи едно лице од службата кое ќе биде одговорно да го координира процесот на спроведување и следење на спроведувањето на Стратегијата, со што ќе се осигури континуирано и доследно имплементирање на Стратегијата.

По завршувањето на имплементацијата на Стратегијата ќе биде ангажиран надворешен експерт, кој ќе спроведе евалуација на спроведувањето на стратегијата и на постигнатите резултати.

